

14.

Latviešu
VALODAS
KULTŪRAS
jautājumi

1978

PĀRSKATS PAR JAPĀŅU VALODAS LATIŅU TRANSKRIPCIJAS SISTĒMĀM

Japāņu valodas skaņu un skaņu kopu atveidei tiek izmantotas šādas latīņu transkripcijas sistēmas: Hepberna jeb Standarta sistēma (Hjodzjun-siki, izveidota 1885. gadā), Jaunā oficiālā sistēma (Sin-kunrei-siki, ieviesta 1937. gadā) un Japāņu sistēma (Ņipon-siki). Japāņu valodas praktisko transkripciju uz krievu alfabēta bāzes izstrādājuši un ieviesuši krievu lingvisti orientālisti 20. gadsimta sākumā.

Vienotas japāņu skaņu un skaņu kopu transkripcijas trūkums zināmā mērā apgrūtina gan latvisko atveidojumu precizēšanu, gan arī japāņu valodas apgūšanu, kas pēdējā laikā sakarā ar zinātniskās informācijas nepieciešamību vērsas plašumā. Aizvien vairāk dažādu speciālistu — inženieru, zinātnieku, patentu un infor-

mācības dienestu darbinieku — ir saistīti ar japāņu valodas (uzvārdu, vārdu, firmu, preparātu) latviskās atveides problēmām. Jāievēro, ka atveidojumu pareizību var garantēt tikai orientēšanās japāņu valodas latīņu transkripcijas sistēmās.

Vienas, otras vai trešās latīņu transkripcijas sistēmas izmantojums japāņu skaņu un skaņu kopu transkripcijā ir nosacīts, t. i., var izvēlēties jebkuru no šīm sistēmām. Japānā plašāk tiek izmantota Hepberna un Japāņu sistēma. Japānas valdība ir pūlējusies par oficiālu transkripcijas sistēmu ieviest Japāņu sistēmu, taču nesekmīgi. Japāņi joprojām jauc dažādas sistēmas pat viena vārda robežās. Ārpus Japānas plašāk pazīstama un biežāk izmantota tiek Hepberna transkripcijas sistēma. Sai sakarā ir lietderīgi galvenajos vilcienos iepazīties ar būtiskākajām atšķirībām japāņu skaņu un skaņu kopu transkripcijas sistēmās, kā arī ar vispārīgajiem japāņu valodas uzbūves un rakstības principiem.

Vispārīgs japāņu valodas rakstības raksturojums

Japāņu valodā ir pieņemta jaukta rakstība. Tā pamatojas uz pagātnē (5. gs.) mantotajiem ķīniešu hieroglifiem un kanas fonētisko alfabētu (zilbju apzīmēšanas sistēmu), kas izveidojies aptuveni 9. gadsimtā. Zilbju apzīmēšanas sistēmā mūsdienās ir 46 zīmes japāņu valodas skaņu transliterēšanai. Kanas alfabēts iedalās divos veidos — hiraganā un katakanā. Abu veidu atšķirība izpaužas vienīgi zīmju formu un izmantošanas sfērā. Katakanas zīmes ir vienkāršākas, un šo alfabētu izmanto no svešvalodām (galvenokārt no angļu valodas) aizgūtu vārdu transliterācijā, arī bērnu

grāmatās, oficiālos dokumentos, telegrammās. Hiraganu lieto vārdu galotņu, arī palīgvārdu rakstīšanai. Ar hieroglifiem raksta vārdu (lietvārdu, darbības vārdu, īpašības vārdu) nelokāmās daļas. Gan hieroglifu, gan arī hiraganas un katakanas skanējumu attēlo latīņu transkripcijas sistēmas.

Japāņu rakstības sistēma un reformas

Jau no Meidzi perioda (1867—1912) sākuma posma ir bijuši mēģinājumi vienkāršot japāņu rakstības sistēmu. Tie ietvēra ne tikai ķīniešu hieroglifu ierobežošanu valodā, bet arī latinizācijas sistēmas ieviešanu.

1902. gadā Japānas valdība nodibināja Japāņu valodas pētišanas komiteju. Taču šī komiteja nekādas reformas japāņu rakstības sistēmā neizdarīja un 1913. gadā tika likvidēta. Jaunu valodas pētišanas komiteju nodibināja 1921. gadā, un tā darbojas līdz šai dienai. Tomēr konservatīvisma dēļ gan pašā komitejā, gan sabiedrībā aktuālākas reformas ilgu laiku netika izdarītas. Tikai 1946. gadā parādījās jauns nolikums par ķīniešu hieroglifu skaita ierobežošanu japāņu valodā, kā arī par hieroglifu vienkāršošanu un stingri reglamentētu kanas lietojumu.

Dažādu japāņu valodas latīņu transkripcijas sistēmu salīdzinājums

Atšķirības starp japāņu valodas latīņu transkripcijas dažādajām sistēmām ir nelielas un tāpēc apgūstamas bez sevišķām grūtībām.

Piemēram uzrakstīsim *romadzi* (tā japāņu valodā sauc japāņu vārdu latīņu transkripciju).

Latīņu transkripcijas sistēmās atveidojums ir šāds:
 roomazi — Jaunā oficiālā sistēma
 rōmaji — Hepberna sistēma
 rōmadi — Japāņu sistēma
 romadzi — latviskais atveidojums
 Japāņu transkripcijas sistēmu pārējās atšķirības ir
 parādītas tabulās.

**Japāņu valodas latīņu transkripcijas sistēmu salīdzinājums
 un japāņu skaņu un skaņu kopu latviskais atveidojums¹**

1. tabula

a	ka	sa	ta	na	ha	ma	ya	ra	wa	Hepberna s.
a	ka	sa	ta	na	ha	ma	ja	ra	va	latviskais atv.
i	ki	shi	chi	ni	hi	mi		ri		Hepberna s.
		si	ti							Jaunā oficiālā s.
		si	ti							Japāņu s.
i	ki	si	či	ņi	hi	mi		ri		latviskais atv.
u	ku	su	tsu	nu	fu	mu	yu	ru		Hepberna s.
			tu		hu					Jaunā oficiālā s.
			tu		hu					Japāņu s.
u	ku	su	cu	nu	fu	mu	ju	ru		latviskais atv.
e	ke	se	te	ne	he	me		re		Hepberna s.
e	ke	se	te	ne	he	me		re		latviskais atv.
o	ko	so	to	no	ho	mo	yo	ro		Hepberna s.
o	ko	so	to	no	ho	mo	jo	ro		latviskais atv.

¹ Tabulās par pamatu ņemta Hepberna sistēma. Uzrādītas tikai atšķirības, kādas ir Jaunajā oficiālajā sistēmā un Japāņu sistēmā. Ja atšķirību salīdzinājumā ar Hepberna sistēmu nav, tad tabulās zem latīņu transkripcijas Hepberna sistēmā ir dots latviskais atveidojums.

2. tabula²

ga	za	da	ba	pa	Hepberna s.
ga	dza	da	ba	pa	latviskais atv.
gi	ji	ji	bi	pi	Hepberna s.
	zi	zi			Jaunā oficiālā s.
	zi	di			Japāņu s.
gi	dzi	dzi	bi	pi	latviskais atv.
gu	zu	zu	bu	pu	Hepberna s.
		zu			Jaunā oficiālā s.
		zu			Japāņu s.
gu	dzu	dzu	bu	pu	latviskais atv.
ge	ze	de	be	pe	Hepberna s.
ge	dze	de	be	pe	latviskais atv.
go	zo	do	bo	po	Hepberna s.
go	dzo	do	bo	po	latviskais atv.

3. tabula

kya	sha	cha	nya	hya	mya	rya	Hepberna s.
	sya	tya					Jaunā oficiālā s.
	sya	tya					Japāņu s.
kja	sja	čja	ņja	hja	mja	rja	latviskais atv.
kyu	shu	chu	nyu	hyu	myu	ryu	Hepberna s.
	syu	tyu					Jaunā oficiālā s.
	syu	tyu					Japāņu s.
kju	sju	čju	ņju	hju	mju	rju	latviskais atv.

² Tabulas ir sakārtotas pēc japāņu skaņu rindām. Reizēm *z* un *d* skaņu rindās veidojas vienādas skaņu kopas. Tās tiek attēlotas ar vienādu transkripciju.

3. tabulas turpinājums

kjo	sho	cho	nyo	hyo	myo	ryo	Hepberna s.
	syo	tyo					Jaunā oficiālā s.
	syo	tyo					Japāņu s.
kjo	sjo	čjo	ņjo	hjo	mjo	rjo	latviskais atv.

4. tabula

gya	ja	ja	bya	pya	Hepberna s.
	zya	zya			Jaunā oficiālā s.
	dya	dya			Japāņu s.
gja	dzja	dzja	bja	pja	latviskais atv.
gyu	ju	ju	byu	pyu	Hepberna s.
	zyu	zyu			Jaunā oficiālā s.
	dyu	dyu			Japāņu s.
gju	dzju	dzju	bju	pju	latviskais atv.
gyo	jo	jo	byo	pyo	Hepberna s.
	zyo	zyo			Jaunā oficiālā s.
	dyo	dyo			Japāņu s.
gjo	dzjo	dzjo	bjo	pjo	latviskais atv.

Japāņu valodas latīņu transkripcijas sistēmās ir dažādi apzīmēti patskaņu garums. Hepberna sistēmā un Japāņu sistēmā tas tiek attēlots ar garumzīmi (izņemot *i*, kura garumu norāda patskaņa dubultojuums *ii*). Jaunajā oficiālajā sistēmā patskaņu garumu apzīmē ar patskaņu dubultojuumu.

Piemēri:

jū ji han — Hepberna sistēma

zyuu zi han — Jaunā oficiālā sistēma

dyū zi han — Japāņu sistēma

dzjū dzi han — latviskais atveidojums

Savas priekšrocības un trūkumi ir katrai no šīm japāņu valodas latīņu transkripcijas sistēmām. Cerams, ka tabulas palīdzēs orientēties šais sistēmās. Ja, piemēram, Jaunajā oficiālajā sistēmā un Japāņu sistēmā rakstīts *Tiba*, bet Hepberna sistēmā transkribēts *Chiba*, tad tabulas var palīdzēt noteikt pareizo latvisko atveidojumu — *Čiba*.

O. BUSS

KĀ SAUC SLAVENĀKO SOMU KOMPONISTU?

Virsrakstā uzdotais jautājums pirmajā brīdī, jādomā, var izraisīt neizpratni. Visi taču it kā zinām, ka somu mūzikas spilgtākais, ievērojamākais, pasaules mērogā populārākais pārstāvis ir Jans Sibēliuss (1865—1957). Un tomēr . Ja jūs sarunā ar kādu somu pieminēsiet komponistu Sibēliusu, tad pārpratumi neradīsies, turpretim, ja runāsiet par Janu Sibēliusu, jums var arī pajautāt: «Ar ko šis cilvēks ievērojams?» Jo slavenā komponista vārds nav *Jans*.

Somu valodā komponista Sibēliusa priekšvārdu raksta *Jean*, bet somu rakstības burtam *j* atbilst tikai [*j*] skaņa. Taču somu valodā, tāpat kā lielākajā daļā no valodām, kas lieto latīnisko alfabētu, citvalodu īpašvārdi tiek atveidoti oriģinālrakstībā (ja arī tā ir latīniskajā alfabētā). Konkrētajā gadījumā mums jāsaprotas tieši ar šādu citvalodu cilmes personvārdu. To, ka šis vārds nav somisks, redzam jau no tā grafiskā atveidojuma īpatnībām: ne burtkopa *-ea-*, ne tai atbilstošā skaņkopa [*-ea-*] somu valodā morfēmas vidū nav iespējama (arī morfēmu sadūrā tikai izņēmuma gadīju-